

COMPATIBILITATEA ARTICOLULUI 330² DIN CODUL PENAL CU PRINCIPIILE PREZUMȚIEI NEVINOVĂȚIEI

THE COMPATIBILITY OF ARTICLE 330² OF THE CRIMINAL CODE WITH THE PRINCIPLES OF THE PRESUMPTION OF INNOCENCE

CZU: 343.131.7:343(478)(094.4) <https://doi.org/10.5281/zenodo.7895144>

Petru VÎRLAN¹

ABSTRACT. *The crime of illicit enrichment is rather a novelty in the context of criminal law. Such an offense presents a relatively new legal tool compared to other corruption offenses for law enforcement to deal with people who acquire property in a dubious manner. At the same time, the new crime of illicit enrichment presents significant challenges for criminal prosecution bodies, as well as for the courts that examine such crimes. First of all, the incrimination techniques and the legal formulation of the offense are new and raise questions at the time of its application.*

In addition, doubts and questions regarding the concordance of the fundamental principles of the criminal procedure, concerns regarding the respect of fundamental human rights as well as problems of balance between the rights of the accused and the right of society to recover illegally acquired wealth. The relationship of illicit enrichment to other criminal acts committed by the same accused is also of great importance in establishing the sources of such enrichment.

Keywords: *illicit enrichment, presumption of innocence, constitutional, prejudice, principles, legal instrument, corruption offences.*

REZUMAT. *Infrațiunea de îmbogățire ilicită este mai degrabă o noutate în contextul legislației penale. O astfel de infracțiune prezintă relativ un nou instrument juridic în raport cu alte infracțiuni de corupție pentru organele de drept în tratarea persoanelor care dobândesc proprietăți în mod dubios. Totodată, noua infracțiune de îmbogățire ilicită prezintă provocări semnificative pentru organele de urmărire penală, precum și pentru instanțele care examinează astfel de infracțiuni. În primul rând, tehnicile de incriminare și formularea legală a infracțiunii sunt noi și ridică semne de întrebare la momentul aplicării acesteia.*

În plus, îndoieli și întrebări cu privire la concordanța principiilor fundamentale ale procedurii penale, preocupările privind respectarea drepturilor fundamentale ale omului cât și problemele echilibrului dintre drepturile acuzatului și dreptul societății de a recupera averea dobândită în mod ilicit. Relația îmbogățirii ilicite cu alte fapte penale săvârșite de același învinuit are, de asemenea, o mare importanță în stabilirea surselor unei astfel de îmbogățiri.

Cuvinte cheie: *îmbogățire ilicită, prezumție de nevinovăție, constituțional, prejudiciu, principii, instrument juridic, infracțiuni de corupție.*

Introducere

Îmbogățirea ilicită a fost incriminată în așa mod încât că o persoană este considerată săvârșind o infracțiune dacă nu poate justifica legalitatea dobândirii

¹ Petru VÎRLAN, doctorand, lector universitar, Facultatea de Drept, Universitatea de Stat din Moldova. ORCID: 0000-0001-9416-1427, E-mail: v.petru15@gmail.com

bunului pe care îl deține. În plus, legea cere ca o persoană să știe că proprietatea sa nu poate fi dobândită prin mijloace legale. Scopul principal al acestui amendament a fost de a preveni corupția, infracțiunile economice, financiare și alte infracțiuni inclusiv de a face aceste infracțiuni mai puțin atractive pentru infractori. Imediat după intrarea în vigoare a legii menționate [1] aceasta a primit multe critici. Principalele argumente ale criticilor au fost că norma îmbogățirii ilicite încalcă principiul prezumției de nevinovăție și inversează sarcina probei. De asemenea, unii oameni de știință și practici au dat vina pe amendament pentru incertitudinea acestuia. Cu toate acestea, nu toate argumentele criticilor sunt bine întemeiate.

În astfel de cazuri, în primul rând, autoritățile de aplicare a legii colectează toate dovezile despre veniturile legale, proprietatea persoanei și abia ulterior își exprimă suspiciunea. Totuși, norma îmbogățirii ilicite nu este atât de înțeleasă pe cât ar trebui. De la intrarea în vigoare a modificării Codului Penal au fost demarate peste 300 de cercetări prealabile. De obicei, investigațiile preliminare au fost demarate pe baza informațiilor de la Inspectoratul Fiscal de Stat sau de către Autoritatea Națională de Integritate. Totodată tot mai dese ori se atestă drept motiv de sesizare a organului de urmărire penală investigațiile jurnaliștilor pe marginea bunurilor deținute de către funcționari, și care ridică îndoieli în raport cu veniturile declarate de către aceștea și a bunurilor posedate de fapt.

Se vehiculează, că există câteva motive principale pentru care norma îmbogățirii ilicite este încă inefficientă. În primul rând, cercetarea acestei infracțiuni este destul de dificilă; anchetatorii trebuie să colecteze informații despre proprietatea suspectului, veniturile legale și așa mai departe. Iar al doilea și principalul motiv este că nu există o practică unică de investigare a unor astfel de crime. Numai atunci când instanțele vor forma o singură practică de aplicare a normei de îmbogățire ilicită, această normă își va atinge scopurile. În ceea ce privește componența de infracțiune, s-a observat, normele elementele infracțiunii sunt descrise vag și ambiguu. Dar semne destul de obișnuite ale îmbogățirii ilicite au fost depistate în investigarea altor infracțiuni, precum contrabandă, trafic de droguri, spălarea banilor și altele.

Dispoziția îmbogățirii ilicite nu permite înțelegerea cu exactitate a conținutului anumitor semne, această rămâne a fi o povară de către legiuitor lăsată în sarcina instanțelor pentru interpretare. De remarcat că nu a existat un acord unanim cu privire la faptul dacă norma corespunde (sau nu) conținutului principiilor de bază ale dreptului penal. În primul rând, în contextul răspunderii penale pentru îmbogățirea ilicită, au atins diferite opinii privind interpretarea principiului dreptului penal ca măsură de ultimă instanță *ultima ratio*. În lucrarea dată vom supune analizei și în special respectarea principiului prezumției de nevinovăție în raport cu infracțiunea de îmbogățire ilicită care este unul de natură foarte sensibilă. Acest proces nu atinge doar chestiuni de restrângere a drepturilor și libertăților

omului, ci aruncă provocarea pentru întregul sistem de drept penal de a rezista încorporării unor noi norme juridice în componența sa. În acest sens, îmbogățirea ilicită este un act care se caracterizează printr-o problemă atât de profundă atât pentru cel teoretic, cât și pentru iar la nivel practic. Se crede că studiarea articolului va contribui la înțelegerea aprofundată a fenomenului corupției și noilor acte criminal; va servi drept fundament la dezvoltarea punctelor slabe ale legislației penale; va ajuta pentru a determina amplasarea principiilor speciale de drept material și de drept procesual penal în sistemul de drept penal și schimbarea concepțiilor acestora în practica globală cât și contribuirea la dezvoltarea în continuare a practicii judiciare, corespunzător soartei îmbogățirii ilicite.

Rezultate obținute și discuții

Principiul prezumției de nevinovăție a fost studiat pe scară largă în literatura juridică a diferitelor țări și s-a scris despre el în manuale publicate în diferite limbi. Pentru început, trebuie remarcat faptul că în Europa de Vest, îmbogățirea ilicită nu este incriminată la fel de larg ca un act penal independent. De exemplu, în Franța [2] incapacitatea incriminată de a justifica acest lucru stilul de viață al persoanei corespunde veniturilor sale, dar există condiții suplimentare, care sunt esențiale, adică trebuie stabilite legăturile directe ale persoanei cu persoane implicate în cerșetorie, serviciu public, anumite infracțiuni astfel încât astfel de infracțiuni nu sunt analoge cu cele prevăzute la articolul 330² din Codul penal.

De exemplu, O. Fedosiuk ia poziția că instituirea unei noi fapte penale în codul penal nu a fost respectat conținutul principiului *ultima ratio*. Incriminarea a fost motivată de singurul fapt, acesta mizând pe faptul că Convenția [3, art. 20] a fost cu caracter de recomandare, ale cărei prevederi au fost mult prea mult extinse, din punctul de vedere al formulării inițiale prin incriminarea acestei infracțiuni drept infracțiune distinctă.

Pe de altă parte, L. Pakštaitis și V. Piesliakas susține că nu există o astfel de contradicție, dar relațiile sociale în continuă schimbare determină necesitatea incriminării noilor fapte penale. În continuare, au fost primite opinii diferite vorbind de prezumția de nevinovăție, care ocupă un loc important în procesul penal, și altele aspecte ale procesului probatoriu. L. Pakštaitis a scris că obiecția de îmbogățire ilicită nu există la prezumția de nevinovăție dacă întreaga sarcină a urmăririi penale revine procurorului. [5, p. 20].

Așadar, principala întrebare este dacă este compatibilă infracțiunea analizată cu legea supremă și dacă încalcă principiile constituționale. În conformitate cu art. 21 din Constituția Republicii Moldova *Orice persoană acuzată de un delict este prezumată nevinovată pînă cînd vinovăția sa va fi dovedită în mod legal, în cursul unui proces judiciar public, în cadrul căruia i s-au asigurat toate garanțiile necesare apărării sale*. [6]. Încălcarea principiului prezumției de nevinovăție este una dintre cele mai contestate probleme Doctrina Curții Constituționale explică că

”este una dintre cele mai importante în îmfăptuirea justiției, garanții într-un stat democratic. Este fundamental în îmfăptuirea justiției în cauzele penale în principiu, unul dintre cele mai importante într-un stat democratic de drept, în același timp, o garanție importantă a drepturilor și libertăților omului” [7, p. 31].

De menționat că conținutul prezumției de nevinovăție este foarte larg, dar ilegal în contextul îmbogățirii, venim cu mențiunile următoarele ale principiului: 1) principiul prezumției de nevinovăție presupune că sarcina probei revine urmării penale spre partea de susținere [8] . Suspectul sau învinuitul nu are însă obligația de a-și dovedi nevinovăția, acestuia trebuie să i se ofere oportunități de a folosi dreptul la apărare, de a prezenta dovezi și alte argumente, negarea acuzației, principiu consacrat în art. 24 [9] al Codului de Procedură Penală al Republicii Moldova. 2) toate îndoielile trebuie tratate în favoarea acuzatului (lat. *in dubio pro reo*). O condamnare nu poate fi bazată pe presupuneri - concluziile instanței trebuie să fie pe baza unor probe pertinente și concludente, care confirmă incontestabil vinovăția învinuitului în săvârșirea unei fapte penale și alte împrejurări importante ale cauzei. De fapt, schimbarea sarcinii probei nu este o problemă clară și, prin urmare, nu poate fi necondiționată de acord cu unele dintre argumentele instanței. În literatura științifică se exprimă opinia că articolul privind îmbogățirea ilicită în forma propusă de Convenție poate duce la încălcarea principiului neaducerii de două ori în fața justiției unei persoane pentru aceeași infracțiune, întrucât îmbogățirea ilicită nu este un act independent. act în sens penal (act intelectual și volitiv separat), deoarece acesta din urmă poate apărea numai din cauza săvârșirii unui alt act și, în majoritatea cazurilor - o infracțiune (deoarece orice cazuri de primire a bunurilor în sumă semnificativă de către funcționari care sunt neprevăzute de lege sunt acoperite de alte tipuri de infracțiuni), și de aceea urmărirea penală pentru îmbogățire ilicită poate duce la urmărirea repetată a unei persoane pentru fapta care a avut ca rezultat dobândirea de bunuri, adică pentru aceeași faptă [10, p. 219] . Da, prezumția de nevinovăție este consacrată în multe constituții ale lumii și în aproape fiecare tratat privind drepturile omului. Potrivit părții 1 a art. 11 din Declarația Universală a Drepturilor Omului din 1948 [11] cât și paragraful 2 al art. 6 din Convenția pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale din 1950 [12] , orice persoană acuzată de săvârșirea unei infracțiuni este considerată nevinovată până la probarea vinovăției în mod legal. Potrivit practicii Curții Europene a Drepturilor Omului, dreptul penal permite existența unei prezumții în chestiuni de fapt sau de drept, dacă o astfel de prezumție este rezonabilă, proporțională și poate fi respinsă, precum și sunt implicate interese publice importante și dreptul persoanei la protecție este asigurat.

Prezumția de nevinovăție ca principiu fundamental acoperă următoarele cerințe: cercetarea unei infracțiuni nu trebuie să înceapă cu asumarea vinovăției unei persoane; dovedirea vinovăției unei persoane revine organului de urmărire

penală (sarcina probei); dreptul acuzatului de a nu depune mărturie împotriva sa; învinuitul are dreptul să tacă [13].

Unii cercetători ruși sunt, de asemenea, convingși de oportunitatea incriminării îmbogățirii ilicite, motivându-și poziția prin faptul că prezumția de nevinovăție nu trebuie să împiedice tragerea în judecată a persoanelor care prezintă un pericol sporit pentru societate, precum și prin faptul că înființarea faptului că excesul de profit al unui funcționar ridică serioase îndoieli cu privire la faptul că nu este corupt. Astfel, propunerea de a introduce un articol special pentru îmbogățirea ilicită este susținută de cunoscutul criminolog rus V.V. Luneev. Îmbogățirea ilicită în cantități semnificative ar putea confirma faptul că au fost comise anterior infracțiuni de corupție [14, p. 31]. . răspunderea penală lui potrivit V.M. nu trebuie Borkov, impusă „... pentru discrepanța dintre veniturile reale și cele oficiale ale funcționarului, ci pentru comportamentul său corupt anterior care a dus la un astfel de dezechilibru”. În ceea ce privește contradicțiile dintre principiul prezumției de nevinovăție și regula „îmbogățirii ilicite” V.M. Borkov constată că prezumția de nevinovăție nu exclude posibilitatea de a efectua diferite acțiuni procesuale în vederea obținerii de probe într-un dosar penal.

Într-un asemenea caz, va fi necesar să se facă dovada nu a faptului săvârșirii unor infracțiuni care au presupus îmbogățire, ci dimpotrivă, a absenței temeiului legal pentru o creștere semnificativă a averii funcționarului. Astfel, este foarte posibil să se îndepărteze de la funcționarul care este verificat sarcina de a fundamenta legitimitatea bunurilor sale patrimoniale de valoare considerabilă.

Prezumția de vinovăție la finalul cercetării preliminare se transformă în probabilitatea vinovăției persoanei învinuite și stă la baza apelului procurorului la instanță cu rechizitoriu. Potrivit lui M.Y. Korzhanskiy [15, p. 38], principiul prezumției de vinovăție este implementat în fiecare procedură penală. Fără prezumția de vinovăție nu există urmărire penală, deoarece sarcina principală a unui proces penal este stabilirea vinovăției sau lipsa acesteia. Procesul complex și confuz de a demonstra îmbogățirea ilicită poate duce la mai mult decât doar încălcări ale principiului prezumției de nevinovăție. Cerința de a desfășura procesul penal în mod corect (echitabil) este de obicei înțeleasă ca o obligație față de subiecții urmăririi penale și a instanțelor de judecată de a garanta că nicio persoană nu este găsită vinovată (condamnată) în procesul în care a existat încălcări ale garanțiilor procedurale ale unei persoane, în timpul cărora entitățile de stat au admis încălcări procedurale (de exemplu, s-au angajat în provocări, a indus persoana în eroare cu privire la întinderea drepturilor sale procedurale etc.). Poziția potrivit căreia, chiar și într-un proces care nu se încheie cu o sentință de condamnare, suspectului (invinuitului) i se „pune notă negativă” pe cariera sa, este strâns legată de teoria moștenită din vechiul sistem.

Desigur, se poate încerca să afirme că formularea „învinuit în comiterea îmbogățirii ilicite ” nu trebuie privită ca descriind o persoană a cărei vinovăție

a fost stabilită ca vinovată. Cu toate acestea, un astfel de raționament nu ar fi foarte convingător, deoarece, concluzionând că persoana a fost acuzată în mod justificat, hotărârea finală al instanței de judecată trebuie inevitabil să indice astfel motivele pentru luarea deciziei, de ex. adică a precizat împrejurările stabilite în cauză, a enumerat probele prin care pe baza căreia se ia o decizie că inculpatul este acuzat în mod rezonabil de săvârșirea infracțiunii de care este acuzat. Abia după actul final al instanței vom putea considera drept vinovată persoana [16, p. 424] .

Ba mai mult, există și cerință stabilită și în anul 2016 menționată din Directiva (UE) 2016/343 a Parlamentului European și a Consiliului privind asigurarea anumitor aspecte ale prezumției de nevinovăție și a dreptului de a participa la o cauză penală în instanță prevede că „*Statele membre iau măsurile necesare pentru a asigura că, deși vinovăția suspectului sau învinuitului nu a fost dovedită în procedură, în declarațiile publice făcute de autorități și hotărârile judecătorești, cu excepția celor în care o persoană este recunoscută ca vinovată, acea persoană nu ar fi calificată ca vinovată.*” [17, pct. 19] . Printre altele și în hotărârea CtEDO Didu împotriva României „Curtea reiterează, de asemenea, că a fost încălcată prezumția de nevinovăție în cazul în care, fără stabilirea legală prealabilă a vinovăției unui învinuit și, în special, fără ca acesta din urmă să fi avut ocazia să își exercite drepturile apărării, o decizie judiciară în privința acestuia reflectă sentimentul vinovăției sale. Acesta este cazul chiar în absența unei constatări formale; este suficientă o motivare care să lase să se întrevadă că judecătorul îl consideră pe reclamant ca fiind vinovat” [18, pct. 39] .

În doctrina românească în materia procesual-penală se recunoaște că prezumția de nevinovăție constituie o garanție procesuală cu caracter constituțional pentru orice persoană, astfel că în lipsa probelor de nevinovăție, nu poate fi trimisă în judecată și condamnată, deși fiind inserată complementar în articolul care dezvoltă libertatea individuală, ar putea determina calificarea sa ca o garanție doar a libertății individuale. [...] În această ordine de idei, reiese că prezumția de nevinovăție produce efecte din primul moment în care o persoană este învinuită într-o procedură judiciară de săvârșirea unei fapte care ar putea atrage răspunderea penală, astfel, în consecință, produce efecte juridice atât asupra primului act procesual îndeplinit de organele de cercetare penală cât și asupra actelor premergătoare, dat fiind faptul că acestea se efectuează în scopul începerii procesului penal. [19, pct. 54] .

Într-o altă accepțiune, dreptul penal american admite prezumții legale relative și absolute. În contextul îmbogățirii ilicite, pentru ca o prezumție relativă să fie compatibilă cu prezumția de nevinovăție, deținerea unor fonduri disproporționate față de veniturile persoanei care ocupă o funcție publică este mai degrabă rezultatul unei conduite corupte, decât al unei conduite corecte, potrivit împrejurărilor de viață așa cum le cunoaștem, cu toate acestea în Statele Unite și Ca-

nada, îmbogățirea ilicită nu este incriminată din cauza nerespectării principiului constituțional al prezumției de nevinovăție [20, p. 66] .

Concluzii

Procesul probatoriu este una dintre cele mai importante componente ale procesului penal și una principalele domenii de activitate ale entităților de drept penal material. În acest sens, pentru procedurile penale aplicarea normelor care guvernează probele asigură punerea în aplicare a principiului justiției și scopul procesului penal. În cele din urmă, se va avea în vedere faptul că multe țări străine¹ în dreptul penal îmbogățirea ilicită este definită ca incapacitatea unei persoane de a justifica bunurile pe care le deține, care este asociat cu transferul literal al prevederilor convențiilor.

Prin urmare posibilitatea de a transfera sarcina probei suspectului sau învinutului a fost refuzată în practica judiciară persoană, presupunând astfel că încălcările prezumției de nevinovăție ar putea fi soluționate în instanță.

Printre altele, diferite țări au supus examinării practica aplicării îmbogățirii ilicite a arătat că contradicția faptei este inocentă principiului prezumției de nevinovăție și poate fi tratat în moduri foarte diferite. În baza dreptului constituțional dispozițiile normei penale pot justifica atât transferarea sarcinii probei asupra acuzatului, cât și părții acuzării, creând o prezumție nepermisă, încălcând astfel prezumția fundamentală. Așadar, din aceste motive, este practic imposibil să se dea un singur răspuns ferm cu privire la transferul sarcinii probei în raport cu infracțiunea de îmbogățire ilicită.

De asemenea, trebuie menționat că în stabilirea circumstanțelor de mai sus controlul pentru pornirea procesului penal joacă un rol important. Jurisprudența arată că materialul furnizat de investigațiile jurnalistice este în mare parte primar sursă de informații, aflată la dispoziția ofițerilor de anchetă preliminară. Declarațiile de avere și interese personal (rapoarte, evaluarea analizei conturilor), documente și alte informații disponibile, întreprinderi asociate servesc de cele mai dese ori la declanșarea unui proces penal, deși în multiple cazuri, în presă apar știri care într-un oarecare mod, prejudiciază prezumția de nevinovăție a persoanei. Analizând astfel de știri postate pe rețelele de socializare vom observa anumite comentarii care sunt afirmative, însă lipsite de temeii, societate făcându-și anumite prejudecăți fără ca să existe o hotărâre judecătorească legală, motivată, definitivă și irevocabilă, ceea ce nu este atât de normal, dacă vom trece aceste acțiuni prin ”sita” principiului prezumției de nevinovăție. De ce ?!, răspunsul este simplu, în ipoteza în care persoana va fi achitată, și se va constata nevinovăția persoanei, sau nu vor fi întrunite toate componentele infracțiunii, atunci imaginea aceluia funcționar fiind prejudiciată inițial, va fi în mod dificil de a fi adusă la

¹ De exemplu, Argentina, Hong Kong, Columbia, Legile penale din India, Macedonia, Mexic, Pakistan

starea inițială deoarece societate a perceput știrile de incriminare a infracțiunii de îmbogățire ilicită și sceptic se va uita la achitarea aceluia funcționar.

Referințe bibliografice:

1. Legea nr. 326 din 23.12.2013 pentru modificarea și completarea unor acte legislative. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2014, nr. 47-48 art. 92.
5. PAKŠTAITIS, L. Îmbogățirea ilicită ca faptă criminală: origini, incriminare problemă, aplicație, perspective. Jurisprudență, 2013.
6. Constituția Republicii Moldova din 29.07.1994.
9. Cod nr. 122 din 14.03.2003 Codul de procedură penală al RM. Publicat : 05-11-2013 în Monitorul Oficial Nr. 248-251 art. 699.
10. ЯКОБЛИБ Д. Л. Probleme juridice ale îmbogățirii ilegale. Dreptul penal european și național: modalități și perspective de dezvoltare, Odesa, 2007.
16. KIRICHKO V.M. Răspunderea penală pentru corupție. Harkiv: Pravo, 2013.
19. ROȘCA I. Prezumția de nevinovăție – drept - garanție al fiecărui individ în fața justiției, Societatea civilă și statul de drept, Chișinău, 2015.

Resurse Web:

1. Codul penal al Republicii Franceze [citat 25.12.2022]. Disponibil: <https://www.legifrance.gouv.fr/codes/id/LEGITEXT000006070719/>.
2. Convenția Națiunilor Unite Împotriva Corupției) din 9 decembrie 2003 (citată la 25.12.22) Disponibil: <https://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocumentAfis/55623>.
3. GUILLERMO, J., Cadrul juridic românesc privind îmbogățirea ilicită [citată 25.12.2022]. Disponibil: http://apps.americanbar.org/rol/publications/romania-illegal_enrichment_framework-2007-eng.pdf.
4. Decizia în dosarul penal nr. 1A25-485-2014, Departamentul de cauze penale al Tribunalului Districtual Kaunas, 2014, (citată la 25.12.22) Disponibil: <https://www.infolex.lt/tp/833032#>.
5. Cauza Barberà, Messegué și Jabardo împotriva Spaniei <https://cambodia.ohchr.org/sites/default/files/echrsources/Barber%C3%A0,%20Messgu%C3%A9%20&%20Jabardo%20v.%20Spain%20%5B6%20Dec%201988%5D%20%5BEN%5D.pdf>.
6. Declarația Universală a Drepturilor Omului din 1948 [citată 26.12.2022]. Disponibil: https://www.ohchr.org/sites/default/files/UDHR/Documents/UDHR_Translations/rum.pdf.

7. Convenția Europeană a Drepturilor Omului [citat 26.12.2022]. Disponibil: https://www.echr.coe.int/documents/convention_ron.pdf.
7. GACHERI KAMUNDE N. Infrațiunea de îmbogățire ilicită în regimul juridic internațional anticorupție/articole non-revizuite // KLR Journal. [citat 26.12.2022]. Disponibil: <http://kenyalaw.org/kl/index.php?id=1891>.
8. BORKOV V.N. Probleme de incriminare a îmbogățirii ilicite în Rusia. Drept penal. 2007. Nr 2 [citat 26.12.2022]. Disponibil: <http://diplomadviser.info/2010/05/23/article>.
9. КОРЖАНСЬКИЙ М.Й. Drept Penal. Partea Generală a Ucrainei [citat 26.12.2022]. Disponibil: http://www.kdu.edu.ua/new/metod/31_1196.pdf.
10. Directiva (UE) 2016/343 A PARLAMENTULUI EUROPEAN ȘI A CONSILIULUI din 9 martie 2016 privind consolidarea anumitor aspecte ale prezumției de nevinovăție și a dreptului de a fi prezent la proces în cadrul procedurilor penale [citat 26.12.2022]. Disponibil: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/PDF/?uri=CELEX:32016L0343&from=FI>.
10. Cauza Didu împotriva României, 14 aprilie 2009 [citat 26.12.2022]. Disponibil: <http://ier.gov.ro/wp-content/uploads/cedo/Cauza-Didu-impotriva-Romaniei.pdf>.
11. MUZILA, L. MORALES, M. MATHIAS, M. BERGER, T. Despre combaterea corupției. Washington, 2012 [citat 26.12.2022]. Disponibil: <http://ideas.repec.org/b/wbk/wbpubs/13090.html>.